

for grund til at understrege, at den fyldige introduktion giver andet og mere end en indføring i den umiddelbare baggrund for de publicerede aktstykker. Udfra sin egen forskning har Peter Marshall været i stand til at supplere tidligere forskning af blandt andre Lucy S. Sutherland, C. H. Philips og Vincent T. Harlow. Introduktionen repræsenterer i sig selv selvstændig forskning af betydning for enhver, der vil beskæftige sig med forholdet imellem England og Indien i det centrale første halve århundrede efter Plassey.

Ole Feldbæk

Roger Anstey: The Atlantic Slave Trade and British Abolition 1760-1810. Macmillan, London, 1975. XXIV+456 s. £ 10.

Siden Eric William i 1944 publicerede sin bog *Capitalism & Slavery* har diskussionen om hans teser spillet en dominerende rolle i debatten om den atlantiske slavehandels økonomiske betydning og ophævelse. Forfatteren til denne bog, der i dag er professor ved Universitetet i Canterbury, har selv tidligere givet flere vægtige bidrag til denne debat. Den foreliggende bog kan opfattes som en slags antitese til Williams bog. Dens første hovedafsnit er i sin essens en afvisning af Williams påstand om, at det var den atlantiske slavehandel og de vestindiske plantagekolonier, som skabte den økonomiske baggrund for den industrielle revolution i England. For at tilbagevise Williams påstand, har Anstey beregnet omfanget og rentabiliteten af engelsk slavehandel i perioden 1761-1807. Hvad omfanget angår er det stort set en bekræftelse af Philip D. Curtins beregninger. Hvad rentabiliteten angår vises det, at profitniveauet ikke, som ofte hævdedet, var ekstraordinært højt. Inspireret af amerikanske cliometrikere - især Stanley L. Engerman - beregner Anstey derefter slavehandelens bidrag til Englands bruttonationalprodukt til under 1 %. Da Anstey endvidere mener, at det kun har marginal interesse at diskutere de vestindiske plantagekoloniernes bidrag til kapitaldannelsen i England i denne forbindelse, er det klart, at han aldeles ikke kan mene, at den industrielle revolution var finansieret af slaver og sukker.

De sidste tre hovedafsnit i bogen handler dels om abolitionismens ideologi og dels om den politiske kamp forud for slavehandelens ophævelse i 1807. Mens Williams ud fra en meget deterministisk marxistisk model fremstillede slavehandelens ophævelse som den uundgåelige konsekvens af en overproduktionskrise for sukker og ikke tillagde den ideologiske overbygning større betydning, er dette netop det centrale for Anstey. Bogen indeholder en fortrinlig analyse af negerslaveproblemetets behandling hos teologer, filosoffer og forfattere i det 18. årh., og det viser hvorledes moralfilosoffernes principper om frihed, godgørelse og lykke stred mod slaveriet. Anstey lægger speciel vægt på at analysere den evangeliske bevægelses (i. e. en puritansk, lavkirkelig vækkelsesretning inden for Den anglikanske Kirke) betydning for abolitionismen, idet han mener, at »the Evangelicals« lagde stor vægt på disse principper i deres teologi og gav dem en ny dimension (se f. eks. s. 198). Da Anstey endvidere fremhæver, at frelse for »the Evangelicals« også betød frigørelse fra fysisk slaveri, er det ganske logisk, at han med en jævnførelse til Max Weber konkluderer, at abolitionen »will provide not least a major component of a model of the role of religion in reform, or, perhaps, of 'The Salvation Ethic and the Spirit of Reform'« (s. 413). Interessant er også analysen af, hvorledes det i 1806 under heldige politisk-økonomiske omstændigheder ved at slå på den nationale interesse lykkedes abolitionisterne at få Parlamentet til at ophæve den engelske slavehandel til udenlandske kolonier. Denne »selviske« lov ophævede over halvdelen af Englands slavehandel og ryddede vejen for dens totale ophævelse.

Naturligvis vil visse af bogens teser ægge til modsigelse. F. eks. vil nogle sikkert mene, at sukkerøernes betydning for Europa ikke er af så marginal interesse i forbindelse med spørgsmålet om slavehandelens betydning, som Anstey mener. Andre vil sikkert finde, at oplysningstidens radikale filosoffer er skudt for meget i baggrunden ved fremstillingen af abolitionismens ideologi. Dette kan imidlertid ikke røkke ved det faktum, at vi her står overfor en imponerende arbejdspræstation, der ikke blot er et vægtigt bidrag til kritikken af Williams teser, men som også ved sin banebrydende analyse af abolitionismens ideologi vil blive et uomgængeligt værk for fremtidige slavehandelsforskere.

Sv. E. Green-Pedersen

Horst Glasl: Das österreichische Einrichtungswerk in Galizien (1772-1790). O. Harrassowitz (Komm.), Wiesbaden, 1975. 275 s. DM 64.

Bogen, der indgår som bd. 41 i den publikationsserie, »Institut für Osteuropa« i München udsender, beskæftiger sig med de polske territorier, Østrig annekterede efter Polens første deling 1772; dens titel, »Einrichtungswerk« er ordret hentet fra 1700-tallets officielle østrigske terminologi som betegnelse for administrative reformer. Det indbefatter som bekendt den oplyste enevældes reformer for at styrke statsmagten og dens styring af landets sociale, retlige og kulturelle liv. Som nyerehvervelse syntes Galicien at have været særligt egnet for eksperimenter af denne art.

Horst Glasl's nye bog om emnet bringer navnlig meget nyt, hvor den hviler på undersøgelser i østrigske arkiver (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Verwaltungsarchiv, Ministerium für Kultus und Unterricht, Hofkammerarchiv og Kriegsarchiv; kap. 1-2). Kap. 3, som behandler agrarforholdene, synes derimod svagt og uoriginalt i sammenligning med R. Rozdolski's »Stosunki poddańcze w dawnej Galicji« (I-II; Warszawa 1962). I sin konklusion (kap. 4) understreger forf., at faktorer som kapitalmangel, vanskeligheder ved opbygning af det nye bureaukrati og adelens og gejstlighedens utilfredshed ved, at reformerne reducerede deres sociale og politiske indflydelse, var de væsentligste grunde til den østrigske regerings besvær med at gennemføre sit program og sine reformer. En anden hindring lå i planerne om at ombytte Galicien med Schlesien. I sin indledning polemiserer forf. mod den gangbare udlægning af begrebet »Polenpolitik«. I hans øjne bør begrebet omfatte ikke blot den preussiske, men ligesåvel den østrigske og endda den sachsiske indflydelse. Han gør sig til talsmand for betimeligheden af at inddrage de politiske og kulturelle indflydelser fra alle tysktalende områder, hvilket er videnskabeligt uden grund og politisk omtvisteligt. Selvom en kort anmeldelse udelukker en udførlig diskussion, ville jeg tvivle om, at østrigske historikere ville godtage dette forslag.

Em. Halicz

Matthias Rest: Die russische Judengesetzgebung von der ersten polnischen Teilung bis zum »Polozenie dlja Evreev« (1804). O. Harrassowitz (Komm.), Wiesbaden, 1975. 296 s. DM 38.

Forud for Polens deling i anden halvdel af 1700-tallet var jøderne i Rusland få og var ikke blevet tålt; fast bosættelse af jøder var forbudt. Polens tre delinger skabte imidlertid nye, indre vanskeligheder for Rusland, da Katharina II havde garanteret alle indbyggere i de annekterede områder deres rettigheder, blandt dem måske 1 mill. jøder. Skønt senatet mente, at Ruslands økonomi ville kunne drage fordel af, at jøderne fik adgang, udelukkede Katharinas edikt 1762, 4. dec., som tillod fremmede at bosætte sig, udtrykkeligt